

DÁVID GYULA

HÉT ESZTENDŐM ELSŐ KÉT HÓNAPJA

■ 1957. március 12-én hajnali 2 órakor arra ébredtünk, hogy mozgás van az udvaron. Szokatlan volt a dolog, mert egy Pata utcai munkásház hátsó, egyszoba-konyhás lakásában, az udvar végében laktunk, a kapu általában zárva volt, s a háziak sem voltak azok az éjfél után jövő-menők. Mire magamhoz tértem, már beat is volt a konyhában egy ismeretlen arcú kövérkés ember, s hárman is nyomultak utána.

„Házkutatás” – mondta Király főhadnagy – mert később megtudtam, hogy így hívják –, kezében lobogtatva az erre vonatkozó papírt.

Feleségem a szokatlan mozgásra felébredt négyéves kislányunkat nyugtatgatta, ők pedig, mire felöltöztem, már hozták is tanúnak a háziasszonyt és a férjét, aztán nekiláttak az íróasztalt, végigsorjázták a könyvespolcon lévő könyveket, egyikük a Tolnaidolgozatomhoz összeállított bibliográfia céduladobozát nézte-olvasta laponként. Még nem hajnalodott éppen, amikor az íróasztalon ott volt a „zsákmány”: egy levél Pálffi Andor barátomtól, a gyergyószentmiklósi líceum orosztanárától s néhány gépelt lap: az egy évvel azelőtt megjelent, Tordai Zádorral közösen szerkesztett *Kuruc költészet antológiája* maradékanyagából, néhány olyan verssel, amelyet „lázító tartalmúnak” minősítettek.

Később, amikor a kihallgatások során vallatótisztem asztalán viszontláttam őket, láthatólag ő is csodálkozott rajtuk, hiszen még a legvadabb fantáziával sem lehetett kapcsolatba hozni tartalmukat bármiféle „felforgató” tevékenységgel. Az is lehet, hogy „szakmai becsületből”, öngazolásul vitték magukkal, tanúsítandó: annyira éberek voltak, hogy még ezeket is észrevették – ennél súlyosabb elhozni való tehát bizonyí-
isten nincs.

A házkutatás befejeztével Király elővett egy letartóztatási parancsot – 24 órára szól.

– És meddig fog ez még hosszabbodni? – kérdeztem.

– Az attól függ – válaszolta sejtelmesen.

A kérdés előzménye az volt, hogy vagy két héttel korábban, a Várhegyi Istvánék tárgyalásán már szóba került a nevünk: Bodor András professzor, aki mint a kar dékánja, hivatalból volt ott, mondta, hogy a diákoktól megkérdezték: voltak-e kint a temetőben halottak napján, és hogy kivel. Ketten, akik a másodévesek közül, Koczka Gyuri és Kelemen Kálmán engem említettek és tanársegéd-kollégámat, Lakó Elemért, aki az elsőévesek egy csoportjával ment ki, virággal, gyertyával.

– Érdekes – mondtam Bodor Andrásnak –, engem kellett volna megkérdezniök, hogy mi volt a temetőben.

Aztán napirendre tértem a dolog fölött.

Hát most eljöttek, hogy megkérdezzenek.

Megvárták, amíg felöltöztem. Úgy éreztem, húzzák az időt, nemsokára az is kiderült, hogy miért: várták volna vissza az autót, amelyik idehozta őket. Az azonban nem jött, így hát gyalog indultunk el a már hajnalodó városra keresztül. Az ajtóból még hallottam, amint kislányom kérdezi: „Hová viszik édesapát?” De már jöttünk kifelé, a háziasszony és a férje riadt tekintetétől kísérve.

Az úton némi elégtétellel nyugtáztam, hogy hiába vártak az autóra, s most miattam le kell gyalogolniuk a Pata utca közepéről az Árpád (akkor már Traian) útra, ahol 1955 óta a Szekuritáté székel.

Az épület nem volt ismeretlen számomra, a „magyar világban” a IX hadtest parancsnoksága székel a románok által kö-zépiskolának szánt, de már a magyarok által befejezett épületben, amelynek egyik mellékszárnnyában volt az erdélyi cserkészkerület parancsnoksága is – többször jártam ott a

nyári lombi cserkésztáborba menet vagy jövet. A főépület folyosóin és a külső homlokzaton már nem voltak ott a magyar őstörténetből vett jeleneteket ábrázoló freskók (mindjárt 1945-ben lemeszelték őket), de ott voltak (ma is ott vannak) az épület főbejáratának két oldalán és sarkain a kopjafafaragást utánozó oszlop-elemek. Valaki, aki sajnálta őket, valószínűleg ráfogta, hogy máramarosi román faragványok.

Az alagsorban, ahová vittek, most jártam először. Az itteni folyosók az épület vonalát követik: a főépület alatt egy hosszabb, az útestre előugró épületszárny alatt egy rövidebb, az udvarra hátra nyúló szárny alatt pedig szintén egy rövidebb, ennek azonban – a másik kettőtől eltérően – mindkét oldalán ajtók sorakoztak. A cellákban és a folyosón égett a villany – néha még nappal is.

A fogdaparancsnoki szoba a három folyosó találkozásánál volt – engem is ott motozott meg a parancsnok, a pattogó hangú Bárány (Bărănescu) százados, aki nagyon katonásan bánt a letartóztatottakkal, az volt az érzésem, hogy honvédtisztet akart alakítani. Ott át kellett adnom nadrágszíjat, cipőfűzőt, órát, gyűrűt, s máris indítottak a 18-as cellába, amelyik a hátra nyúló szárny közepe táján volt. Mire végeztünk, már megvirradt, a fogda lakói érkezésünkkel túl voltak az ébresztőn. A 18-as cella két lakója is, akik felöltözve várták, hogy – a szokásos sorrend szerint – kivigyék őket a mosdóba-, WC-re. Ehelyett az ajtónyíláskor engem löktek be rajta.

A félhomályos szobában ketten voltak, amint nemsokára megtudtam: Alexandru Rusu görög katolikus érsek és egy valamikori törzsszakaszvezető (sergent major), Ion Grigoraș. Az érseket az előző év augusztusában hozták be kényszerlakhelyéről, egy Bukarest melletti kolostorból, Ciorogârláról, ahol az új szelektől felbátorodva, 1956 nyarán hozzakezdett az 1948-ban törvényen kívül helyezett görög katolikus egyház újrászervezéséhez. Miután 1948-ban letartóztatták, végigjárta az ország nehéz börtöneit, s 1955-ben engedték szabadon – pontosabban telepítették át abba az ortodox kolostorba, ahonnan kora ősszel idehozták. Nyolcvan éven felül is szellemileg friss, agilis öregember volt. A görög katolikus egyház joaiba

való visszahelyezéséért indított akciójuk része volt 1956 augusztusában a kolozsvári piarista templomban tartott görög katolikus mise („klerikális reakciós tüntetés”), amely igencsak riadalmat keltett a hatóságokban. Állítólag ő, Rusu érsek volt a szerzője annak a memorandumnak is, amelyet – a Szent-szék támogatását kérve – a Vatikánba készültek kijuttatni. Az akkoriban már letartóztatásban lévő és később bíróság elé állított görög katolikus papi csoportnak természetesen ő volt az elsőrendű vádlottja. Kemény kis öregúr volt. Később hallottam, hogy amikor a tárgyaláson az ügyész 25 évet kért reá, az utolsó szó jogán ő azt mondta: ítéljék inkább életfogytiglani börtönre, mert az neki rövidebb. Tényleg a börtönben halt meg – Szamosújváron, ott van eltemetve a rabtemetőben. Különbösen jól beszélt magyarul, hajdani iskolai tanulmányai idejéből könyv nélkül tudott egy csomó Petőfi-, Arany-, Tompa-verset. S természetesen érdekelte, hogy tavaly augusztus óta mi minden történt odakint.

A cellatársa, Grigoraș, azt mondta magáról, hogy az 1941-es iasi-i pogrommal kapcsolatban ítéltek el 14 évre: benne volt abban a kocsi kísérfő alakulatban, amely a halálvonat mellé volt kirendelve. Ennél többet nem tudtam meg róla – mármint az ügyről, amely miatt a 14 évet kapta. De most, amikor kiírt betűit látom a dossziémban, a rólam készített cellabeszégek jelentéseken, kétkedem abban, amit önmagáról elmondott.

Arról, hogy a Szekuritáté pincéiben egy ilyen „háttérintézmény” működik, a kezdet kezdetén fogalmam sem volt. A cellatársat (később többnyire kettesben voltunk – nyilván a kérdezősködés zavartalanságának biztosítása érdekében) sorstársnak tekintettem, aki – pláne ha méghozzá évek óta a börtön zárt világában élt – természetesen kíváncsi mindenre, ami kint történik. Csak amikor összekerültem „tapasztaltabb” sorstársakkal – többek között Dobri János teológiai tanárral, régi cserkészparancsnokkal, aki akkor már a harmadik stációt járta –, ismertem meg a „lenti” világnak ezt az oldalát. Kiderült, hogy cellakihallgatóink is közösek voltak: egyikük állítólag épp ez a volt törzsszakaszvezető, másikuk egy volt vasgárdista di-

ák, aki vagy kilenc éve ült már, s egy harmadik, akit a neve után nem tudok azonosítani, illetve akinek a jelentéseken álló nevét sehogy sem tudom élő alakhoz kötni.

– És mondd csak – kérdezte Janó, amikor a 16-os cellában, még az Árpád úti alagsorban, kihallgatásom befejeztével összetalálkoztunk –, nem vetted észre, hogy őt mindig azután vitték fel, miután téged visszahoztak a kihallgatásról?

– De igen!

– És nem vetted észre, hogy amikor visszajött, hogy itta a vizet?

– De igen. Na és?

– Hát tudd meg, hogy miután leírta azt, amit a veled való beszélgetésből megtudott, kapott jutalmul egy bőséges pótebédet. És erre itta a vizet – már odalent.

De hát persze visszamenőleg nem lehetett jóvátenni a dolgokat, s később csak azal nyugtattam magamat, hogy igyekeztem a kihallgatáson is azt mondani, amit lent. Pontosabban: miután az első két kihallgatás után rájöttem, hogy akármit mondok, a nyakamba varrják az 1956. november 1-jei Házsongárdi temetői „ellenforradalmi tünemény” megszervezését, a legkönnyebbnek tűnő utat, az „őszinteséget” választottam, hiszen a tényeket nem volt miért tagadnom, épp csak a minősítést nem voltam hajlandó vállalni. Csak arra próbáltam vigyázni, hogy – amennyire tudtam – másokat ne keverjek a nyilatkozataimba.

A vizsgálati fogság időszakának cellaélete alapvetően különbözik a börtönbeli élettől. Ott az embernek, miután megkapta a maga éveit – mindenén túl – már csak az a dolga, hogy töltsen le őket. Szabályos időpontokban van a felkelés, az étkezés, a takarodó, közben egy negyedórás séta lent az egymástól deszkakerítéssel elhatárolt udvarparcellákban. A szabályzat szerint azonkívül semmit nem szabad csinálni. A találékony „bandita” azonban (ez volt a bevett nevünk a börtönben) sok mindent kitalál, csakhogy a napot – főképp a reggeli és az ebéd közötti, véget nem érő várakozási időt – agyonüsse: körök szerveződnek különböző idegen nyelvek tanulására (a tanulók szappandarabra, orvosságos üveg beszappa-

nozott oldalára írják az idegen szavakat, hogy az óra lejártával bemagolhassák őket), egy-egy jobb, olvasottabb vagy fantáziadús mesélő hallgatására; az egyik sarokban egy agrármérnök gazdasági tanfolyamot tart, a másikban egy gépészmérnök asztalra terített sötétkék köpenyen a motor alkatrészeinek titkaiba vezet be. Aki valamiről érdekesen beszélni tud, aköré tucatjával ül le a nép. Szamosújváron, 1958 tavaszán – egy 120 ágyas szobában – együtt voltam a bukaresti operaház egyik rendezőjével, aki fél délelőttöt kitöltő előadásokon mesélt egy-egy operáról, élethűen felelevenítve nemcsak a mesét, hanem a kosztümöket, a díszleteket is – épp csak az áriákat nem adta elő. A hármával egymásra rakott ágyakon fűtőkben lógott a hallgatóság, s észre sem vettük, úgy eltelt az idő az ebédig. Volt, aki a sétálóudvar réseinek eltakarására szolgáló vékony deszkákból romigarnitúrát faragott, volt, aki az udvarkerítés tetején kihúzott szögesdrót egy darabját hozta fel, hogy kötőtűt csiszoljon belőle, és szvettert kössön magának (vagy egy-két darab máléért másnak) a kincstári pokróc elbontott széleiből.

Ebben a szobában nekünk is megvolt a magunk előadóköre: a Dobai-perben elítélt László Dezső kolozsvári esperes-lelkész, Várhegyi István, az első Bolyai-perben 7 évre ítélt történészhallgató, Virág Ágoston alcsíki gazdálkodó és én. A délelőtti előadások témája tehát felváltva volt egyháztörténet, irodalomtörténet, magyar történelem és annak a Pusztai-Jeges-csoport néven ismert felső-háromszéki fegyveres ellenállásnak a története, amelyért Virág már kilencedik évét töltötte. Ezeknek az előadásoknak is volt hallgatósága, ha messze nem is olyan számos, mint az operarendezőnek.

A Szekuritáté pincéjében egy ilyen életforma elképzelhetetlen. Ott tényleg nem lehet mást csinálni, mint ülni az ágy szélén (az ágyra feküdni nap közben csak orvosi engedéllyel szabad). Beszélni csak suttogva lehet, és ha megnyílik az ajtó, mindenki arccal a szemközti falnak fordul, miközben a fogdaőr a vakszemüveggel megérinti a vállát annak, akit fel kell kísérnie kihallgatásra. A neszek is tompák, s ha valakire rátör a köhögés (vagy így akar jelt adni egy másik cellá-

ban feltételezett sorstársának), rögtön felhangzik a fojtott figyelmeztetés: „Lasă tusa!” (Hagyd abba a köhögést!)

A vizsgálati fogság másfél hónapja alatt, a cellaélet különböző fázisaiban sokféle emberrel voltam együtt: ketten közülük Raoul Volcinschi Babeş egyetemi előadójának csoportjából valók voltak: Ioan Iuga, a marxista tanszéken tanársegéd, különben Aranyosvidéki mocsári fiú és Ioan Ganea hatodéves orvostanhallgató. Iuga 12 évet kapott, Ganea 16-ot, mert a kihallgatások során keményen tartotta magát, s már előre jelezték neki, hogy ezért megfizet. Volcinschi egy Beszszarabiából menekült család fia, a szovjet megszállás és a kommunista párhatalom ellen próbált szervezkedni csoportjával, amelyben nagyjából a Babeş és az orvosi egyetem hallgatói voltak. Ő volt az, aki – ottlétem alatt, 1957. május 1-jén – cellatársával együtt kitört a Szekuritáté fogdájából: az ünnep-délutáni szunyókáló hangulatot felhasználva, WC-re menés ürügyén kijutottak a cellából, és leütötték az őrt, elvették a kijárat kulcsát, s kijutottak az Árpád útra. Ott lötték agyon a társát (egy Crişan nevű aranyosmohácsi fiatalembert, akivel korábban én is voltam együtt), ő pedig láblövést kapott és elfogták. 25 évet kapott, s ez az egész csoport helyzetét is súlyosbította. Két cellatársammal többet soha nem találkoztam, Volcinschi ma itt él Kolozsváron, s az 1989 utáni román közélet egyik tekintélyes szereplője.

A velük való beszélgetések érdekesebbek voltak. Nekem egyetemista koromban is voltak román diákbártaim: 1948 nyarán a bumbeshti–livezéni vasútvonal építésénél dolgozó Bolyai-brigádban két román diák is dolgozott (egyikükkel egész haláláig, a nyolcvanas évek közepéig jó viszonyban voltam), amikor pedig 1948-ban létrehozták az egykori piarista rendházban a Józsa Béla diákközösséget, harmadéves koromban három román diákkal és másodmagammal laktam egy szobában, olyanokkal, akikkel ma is szívesen találkozom. Az 1957-es cella-beszélgetés azonban egészen más volt: itt ugyanabban a szorongatott helyzetben tulajdonképpen mint „ellenségek” találkoztunk. Ők „román nacionalizmussal” vádolva, mi „ma-

gyar nacionalizmussal, sovinizmussal és irredenta célokkal”. A közelebbi és a távolabbi múltat vonatkozóan eltérő képeket hoztunk magunkban, ennek ellenére sikerült közös platformra kerülnöm, s a velük való együttlételem volt az első lecke abból, hogy ezt a világot alapvetően nem a nyelv, a történelmi hagyomány vagy tapasztalat osztja két részre, hanem a cellaajtó. Aki az ajtón kívül van, az ellenség, aki belül, az legalábbis sorstárs, akit saját szenvedéséért tisztelet illet, de sokszor szövetséges, akire számíthat az ember. Meggyőződésem, hogy akik közülünk később arról panaszkodtak, hogy „a börtönben a románok őket így meg úgy...” azoknak maguknak is részük volt a számukra végül is fájdalmasan végződő konfliktushelyzetek kialakításában.

Már a kihallgatás időszakában voltam más-más felekezetekhez tartozó papokkal, különböző szekták híveivel, sőt előjáróival.

Csoportosan voltak ott a Rusu érsek köréhez tartozó görög katolikus papok és a papi rendből kilépett, de a hívekkel továbbra is törődő „világiak”, s ezek emberi tartásukkal, műveltségükkel, az abnormális körülményeket is vállaló viselkedésükkel a jó cellatársak közé tartoztak. Tudták, miért kerültek börtönbe, és vállalásukhoz méltósággal ragaszkodtak. Rusu érseken kívül az iklódi esperessel, Suciú atyával és Teofil Bălibannal, egykori görög katolikus vallásánarral voltam együtt a kihallgatások időszakában.

A szektásokkal (főképp jehovistákkal és pünkösdistákkal) – akik seregestül voltak bent, mert az állam biztonságára nézve veszélyesnek tartották őket a fegyverviselés megtagadása és nyugati kapcsolataik miatt – nehezebb volt kijönni: őket a világmegegyezéses szándék fűtötte. A jehovisták tanítása szerint ugyanis Krisztus hamarosan másodszor is eljövend, s királyi székét azokkal osztja meg, akik a legtöbb embert térítették meg. És nem lehet tudni, hogy az a Jelenések könyvében szereplő 144 000-es társuralkodó-létszám alsó határát hány megtérítettél húzzák meg az égi hatalmasságok. Szerintem ez volt az indítéka mindent vállaló elszánt térítő indulatuknak. Vitatkoztam is velük, otthonról ugyanis meg a kollégiumi nevelés során elég alapos bibliaismeretnek

voltam a birtokában, s tudtam érveket hozni a felém árasztott bibliai idézetekre. Ezek a viták azonban nem vezettek semmire, egyetlen következményük az volt, hogy felfelgertük egymást. Így aztán hamarosan lemondtam arról, hogy „meggyőzzem” őket. Voltam persze egyszerű hívővel is (egy aranyosgyéresi sodronygyári munkással), akinek az élettörténetén – mert hát mit is mesélhet az ember a cellatársának két kihallgatás között viszonylag kockázatmentesen – látni lehetett, hogy a szekta remek érzékkel tapogatja ki a nyomorúságba jutott embereket, akiket aztán a segítség gesztusával örökre magához köt.

Többekkel voltam aztán együtt – főképp a tárgyalásaim lejártá után, amikor még hónapokig a Szekuritáté rendelkezési állományában tartottak – egy nagy mócvidéki „lot”-ból, a Şuşman-csoportból. A csoport névadója 1940-ben a Vasgárda rövid uralma alatt Torda prefektusa volt, majd 1944 után kihúzódott a Mócvidék egyik havasalji falujába, Podságára, s ott rejtőzködött egy vallását fel nem adó görög katolikus pappal együtt, egészen 1957-ig. Akkor a Szekuritáté egy beépített emberrel becserkészte őket, nyár elején rajtaütöttek az erdők közötti nyári szállásukon, s a tűzharc – mert ezeknek a „fugároknak” nyilván fegyverük is volt – a prefektus és a pap (valamint két tiszta a Szekuritáté intervenciók alakulataiból) halálával végződött. Utánuk viszont két havasalji faluból több mint száz embert tartóztattak le, hiszen még a falu párttitkára is kapcsolatban volt Şuşmanékkal. Az életben maradt fiatalabb Şuşman fiút, valamint a falu párttitkárát és egy másik elöljáróját halálra ítélték és kivégezték. A csoporthoz tartozó cellatársaim között volt húsz-egynéhány éves intelligens (engem sokban Varró Jánosra emlékeztető) fiatal legény, volt hajlott korú, de még jól váltó eszű öreg, a szomszéd cellákban pedig asszonyok is. Jó cellatársak voltak, nem volt bajom velük. Egyikük 1964-ben, szabadulásunk után fel is keresett Kolozsváron. Tőle tudtam meg, hogy akit akkor a két havasalji falu lakói közül nem tartóztattak le, azt kitelepítették. Ő Podságára érkezett haza, de két nap múlva indulhatott családja kényszerlakhelyére, a Bărăganba.

A kihallgatások, a tárgyalások időszaka és az ítélet kihirdetése után engem – most már tudom, hogy az akkor még szabadlábban lévő és csak 1958 augusztusában letartóztatott Varró Jánosék megfigyelése miatt – nem vittek át Szamosújvárra, hanem a Szekuritáté fogdájában „tartálékoltak”. Egészen 1958 márciusáig ingáztam az Árpád úti pincesor és a Honvéd utcai törvényszék épületéhez tartozó polgári börtönben kibérelt második emeleti cellák között.

Az egész idő alatt összesen kétszer voltam magyarokkal: először György Endrével, aki 1944 előtt a Szövetség Szövetkezeti Központ tisztviselője, a Magyar Népi Szövetségi időkben Bukarestben a belkereskedelmi minisztériumban szövetkezetügyi vezérigazgató volt, s akit – saját állítása szerint – Budapestről adott vissza az ÁVH. Ámulatba ejtő történetei voltak a Fő utcai ÁVH-fogházról, ahol például a börtön könyvtárosa reggelenként kihozta olvasni kinek-kinek a lista alapján általa kiválasztott könyvet, s az illető estig háborítatlanul olvashatott. Többet híret sem hallottuk, a börtönben sem kerültem össze senkivel, aki tudott volna további sorsáról.

A másik magyar cellatársról, Dobri János teológiai professzorról már említést tettem. Tapasztalt, börtönt próbált ember volt, mint tábori lelkész esett szovjet fogságba, s hazatérése után kétszer is volt letartóztatva, a cserkészmozgalom újrászervezésének kísérlete vádjával. Mindkét alkalommal annyira ítélték, amennyit leült, mert semmi alapja a vádnak nem volt. A börtön közösségi életéből azonban annál több tapasztalatot szerzett – és adott át nekünk, aminek a későbbiekben igen sok hasznát vettem, sőt még évtizedek múlva is mint különböző helyzetekben érvényes életbölcseéseket idéztem. Őt 1957 márciusában Dobai István csoportjával tartóztatták le, s a tőlük kapott magyarországi 56-os sajtótermékek olvasásáért és továbbadásáért ítélték el öt évre. Később újra összerúgtam vele, amikor 1959 májusában Szamosújvárról kivitték az első munkacsoportokat a Duna-deltába, s szabadulásunk után is jó baráti kapcsolatban voltunk.

De térjek vissza az Árpád úti pincefogdába, amelynek életében a kihallgatások

menete a fő ritmusszabályozó tényező, s ahol a kihallgatás nem csak fent folyik, hanem – ősidők óta: emlékeztetni szeretnék Dávid Ferenc és Socino esetére Páskándi Géza darabjában, a *Vendégségben* – a cellába visszatérve is, erre rendelt „sorstársak” közreműködésével.

Arról, hogy a Szekuritáté pincéiben egy ilyen „háttérintézmény” működik, a kezdetén fogalmam sem volt. De most, hogy tevékenységükre vonatkozólag már nemcsak emlékeim, hanem – két éve a kezemben lévő „szekusdossziémból” megismert – kézzelfogható bizonyítékaim is vannak, nemcsak a tényt, hanem a működés mechanizmusát, a két kihallgatási forma egymáshoz való viszonyát is mérlegelni tudom.

A következőkben tehát úgy próbálok felidézni a kihallgatási időszak történetét, hogy igyekszem ezt a mechanizmust is rekonstruálni.

Az első jelentésekhez tartozó háttérrel már leírtam. Ma azonban az is világos előtttem, hogy a Rusu érsekkel buzgón imádkozó Grigoraşt a kint történtek iránti érdeklődésében nem csak a rég börtönben lévő ember természetes kíváncsisága vezette.

Én a reggeli „beavatás”, majd a délelőtti lezajlott számbavételi ceremónia (fényképezés, ujjlenyomatvétel, orvosi vizsga) után visszakerültem a 18-asba, őt viszont még a délelőtti folyamán (vagy kora délután) felvitték. Első jelentéséből kiderül, hogy miket tudott meg tőlem. Én abban a hitben voltam, hogy Lakó Elemért is letartóztatták. Elmeséltem azt – röviden le is van írva Grigoraşt jelentésében –, ami a temetőben történt, sőt hozzátettem: minket valószínűleg azért tartóztattak le most, mert a pesti ifjúság március közepére a forradalom újabb fellobbantására készül („MUK = márciusban újra kezdjük”), sőt a pesti rádió hírei szerint a Lenin Intézetben és a Műszaki Egyetemen illegális fegyverraktárakra is bukkant a hatóság. A beszámoló jelentés említést tesz még a házkutatáskor nálam talált és behozott papírokról is, amelyeket nevetségesnek tartottam, mint ahogy azok is voltak.

Engem aznap délután vittek első kihallgatásra (jegyzőkönyvem délután 5 és 6 óra között készült), s eléggé meredeken kezdő-

dött. A szokványos adatfelvétel után az első kérdés, amelyet a kihallgató tiszt, Ioan Oprea főhadnagy nekem szegezett: „Mikor találkoztam Nagy Imrével, és milyen utasításokat kaptam tőle?” Emlékszem: akaratlanul is elnevettem magamat, annyira képtelennek tűnt a kérdés. Végül is abban maradtunk, hogy elmondtam: a rokonaimnál laktam, fő célom az aspiránsi éveimet lezáró disszertációhoz szükséges anyag gyűjtése volt, találkozni is szakmabeli irodalomtörténészekkel találkoztam, s azért jöttem haza még október 23-a előtt (tudniillik erre is rákérdezett), mert egyrészt lejárt az útlevelem, másrészt hírt kaptam arról, hogy szeptember 1-jétől kineveztek tanársegédnek.

A második kihallgatásra másnap, március 13-án került sor, szintén délután, de már 5-től 8-ig. Ekkor részletesen be kellett számolnom arról, hogy kikkel találkoztam. A kihallgatási jegyzőkönyvben mint legkövetlenebb Tolnai-kutató kollégáimnak, Rejtő Istvánnak és Gergely Gergelynek a neve szerepel, de beszámoltam arról is, hogy az Irodalomtudományi Intézetben, valamint az Eötvös Loránd Egyetemen találkoztam korábban Kolozsvárt járt kutatókollégákkal: Czine Mihállyal, Varga Józseffel, sőt az ugyanakkor Pesten tartózkodó Jancsó Elemérrrel és Varró Jánossal is. A jegyzőkönyv szerint Rejtővel voltam a Magyar Írószövetség tisztújító és alapszabály-módosító közgyűlésén s egy Kerékgyártó Elemér nevű pártfunkcionárius doktori disszertációjának védésén. (Ez nem egészen volt igaz: először is Varróval és Lakóval együtt utaztunk Pestre, s főleg Varró Jánossal és feleségével végig többnyire együtt voltam. A félretájékoztatással azonban valójában védeni próbáltam őt. Rejtő más összefüggésben került a képbe: ő és felesége vonalasan baloldali, párthű gondolkodású egyetemi emberek voltak, így lelkiismeret-furdalás nélkül az ő nyakukba akasztottam az Írószövetségben és az említett doktori védésen történeteket.)

Ezek a szakmai vonatkozások láthatólag nem nagyon érdekelték kihallgató tisztemet, annál inkább a politikai természetű beszélgetéseim. Én ekkor már túl voltam a holtponton, s arra gondoltam, hogy mindazzal, amit egy hónap alatt a magyarországi belső

helyzetről: a szovjetnek kiszolgáltatót gazdaságról, a Rákosi-klikk törvénytelenégeiről, a lakosság emiatti elégedetlenségéről és az új vezetéssel, Gerőékkel szembeni bizalmatlanságról megtudtam, megpróbálom kihallgatónak demonstrálni, hogy az elégedetlenség egyrészt jogos volt, másrészt nem a szocialista rendszer, hanem az azon belül elkövetett hibák, visszaélések ellen irányult. Támaszkodtam a XX. szovjet pártkongresszuson elhangzott önkritikára is, ami a Szovjetunió és a népi demokráciák közötti egyenlőség elvének megsértését illette. Akkor még hittem abban, hogy a Hruscsov-beszéd valóban fordulatot jelent a szocialista tábor országainak életében, s hogy az, ahogyan „a szocialista törvényesség ellen elkövetett bűnöket” nem csak a szovjet, hanem utána a román párt is nyilvánosan szóvá tette, biztosítéka annak, hogy ilyesmi a jövőben nem történhet meg. Azt hiszem, nem én voltam az egyetlen abból a nemzedékből, aki valamiféle „peresztrojka” eljövételében, a rendszer „belső” megújításának lehetőségében reménykedtem. Ennek a gondolatmenetnek a mentén mentem aztán bele a továbbiakban a hazai viszonyokkal kapcsolatban érzett „hiányosságok” szóvá tételébe is.

Kihallgató tisztemet persze mindebből a vádponttá fejleszthető „ellenséges tartalmú” szövegeim érdekelték. Ebben a második kihallgatási jegyzőkönyvben már meg vannak jelölve a margón azok a szövegrészek, ahol például arról beszéltem, hogy „...a romániai nemzetiségek jogait törvények és rendeletek jórészt szavatolják ugyan, de kívánnivalót hagy maga után az, ahogyan ezeket a törvényeket és rendeleteket némely intézmények és vezetők végrehajtják”.

Oprea még rákérdezett arra, hogy milyen kapcsolatba kerültem Pesten a Petőfi Körrel – erre azonban nem kapott (nem is kaphatott) öt kielégítő választ. „Őszinteségben” is volt annyi eszem, hogy az erre felé vezető szálakat homályban hagyjam.

A harmadik nap, március 14-én két menetben is folyt a kihallgatásom: reggel 7:30-tól 13:40-ig, majd délután 5-től 9 óra 30 percig. Közben járt fent cellabeli kihallgatóm is, aki ez alkalommal arról számolt be, hogy megtudta tőlem: Lakó Elemér is szervezett

egy csoportot a temetői sírok gondozására, aztán november 1-jén ő is kiment a Házsongárdi temetőbe, sőt kezdeményezéséről beszámolt a dékánnak, Bodor Andrásnak is, aki megígérte neki, hogy ő is kimegy velük, de végül nem ment. „Ezek” – mármint a Szekuritáté (állítólag cellatársammal beszélgetve, így emlegettem őket) – most mindenáron bennünket akarnak felelősségre vonni, holott a dékánon keresztül az egyetem vezetősége is tudott arról, mi készül a temetőben. Az én elmondásom alapján számolt be „lenti” kihallgatóm a temetőben történekről, hogy t. i. (amint később megtudtam) volt egy elsőéves öntevékeny csoport is (ők nyilván másoktól tudtak arról, hogy a temetőbe készülünk), akik viszont egy „magyar irredenta költő” sírjához mentek el, s ott a verseit szavalták. „Ezek” – hangzik tovább a „lenti” kihallgatási jelentés – jó néhányan feltűnő módon (család és gyermekek nélkül) ott lézengtek a temetőben, persze ott helyben igazoltatták is a verset szavaló diákat, de nem történt semmi azóta, és annak az IMSZ-titkárnak sem lett baja, aki velük volt.

Ugyanaz napról kelteződik egy másik „lenti” jelentés is – bizonyára az én délelőtti és délutáni kihallgatásom között lezajlott beszélgetés alapján, amikor Grigoraştól a délelőtti kihallgatásom hatása felől érdeklődhettek: „Nagyon félénk – állapítja meg –, és azt mondta, hogy kész mindent elmondani úgy, ahogy történt. Ha a dolgok jól mennek, reméli, hogy egy hét alatt végez az egész kihallgatással.” Beszámolt arról is, hogy kértem a kihallgató tisztet, tájékoztatson feleségem állapotáról, akit betegen (harmadik hónapos állapotban, veszélyeztetett terhességgel) hagytam otthon.

A besúgói jelentések mai elemzői többen is foglalkoznak azzal, hogy a beszervezett személy miképpen idomul jelentésében – még nyelvileg, terminológiai is – beszervezőihez, azok elvárásaihoz. Ma újraolvassva ezeket a jelentéseket, énnekem inkább az az érzésem, hogy a jelentéstevő a saját szavaival mesélte el odafent azt, amit a „célszemélytől” megtudott, a megszövegezés viszont már a tartótiszt közreműködésével történt, ő építette be a jelentésekbe azo-

kat a formulákat, amelyek aztán a velem felvett kihallgatási jegyzőkönyvekben is visszaköszönnek. Egyértelmű, hogy nem én minősítettem Reményik Sándort, akinek sírját az elsőévesek Bartis Ferenc vezetésével felkeresték, „irredenta költőnek”, s a kihallgató tiszt megfogalmazása a második jelentés végén az is, hogy „...a magyarországi események idején az amerikaiak részéről tisztek és orvosok jöttek, főképp vöröskeresztes személyzet, akik részt vettek mindabban, ami ott történt, s akiknek legnagyobb része horthysta magyar volt”.

A „lenti” jelentéseken egyébként nyoma sincs a kihallgatásvezető instrukcióinak, pedig világos, hogy neki a kihallgatások menetétől függően konkrét dolgokra is rá volt irányítva a figyelme.

Március 14-én délelőtt a kihallgatásom úgy folytatódott, mintha közben a temetőben történetekre vonatkozó „lenti” tájékoztató (és nyilván sok más forrásból származó információ is) nem lett volna már a kezükben. Részletesen kikerdeztek arról, hogy miképpen számoltam be magyarországi tapasztalataimról itthon (tanárkollégáknak, diákoknak), hagyták, hogy részletezzem az ottani irodalomkutatásra vonatkozókat, s a „politikai természetű” tájékoztatás részleteit sem feszegették. Én igyekeztem a „legalitás” keretei között mozogni, megemlítve, hogy ajánlottam a diákoknak, ne csak az Irodalmi Újságot olvassák figyelemmel, hanem az Utunkat is.

Aztán a kihallgatás második felében – arra a kérdésre, hogy milyen volt a diákság hangulata – szóba került Tamási Áron 1956. október közepén lezajlott találkozója a Bolyai Egyetem ifjúságával a Marianum zsúfolásig telt dísztermében.

Számomra ez a Tamásival való személyes találkozás egyáltalán nem volt pozitív élmény, pedig novelláit, regényeit diákkoromban olvastam, Nyolcadikos koromban pedig mint „választótírómról” róla írtam egy nagyobb dolgozatot, amelyet az udvarhelyi kollégium egy irodalmi estjén magyartanárom fel is olvastatott. Szerettem és értékeltem mint író – most azonban rendkívül zavart tettetetten fesztelen modorossága. Ez és az elsőéves Bartis Ferenc patetikus felszólá-

lása („Ha visszatér Tamási Áron Magyarországra, mondja el, hogy itt még élnek a székelek, s hogy nem fajult el még a székeley vér”), majd a szavai nyomán kitört fergeteges taps máig negatív emlékem. Nyilván ennek nyomát viseli néhány megfogalmazásom, amelyeket aztán a kihallgatási jegyzőkönyvet leíró főhadnagy a saját jelzőivel „ékesített fel”. Őt az is érdekelte, hogy reagáltak le a találkozó hangulatát a jelen lévő tanárok, s külön rákérdezett arra, hogy felszólalt-e Jordáky Lajos. Én akkor nem tudtam, hogy letartóztatásom után nem sokkal ő is bekerült – a Dobai-per kapcsán. (Tófalvi Zoltán 1956 *erdélyi mártírjai* című dokumentumgyűjteményének III. kötetében olvashatók a kihallgatásai során készült jegyzőkönyvek. Hogy végül mégsem jelent meg a perben, sőt szabadlábba helyezték, annak magyarázatát a kutatásnak ezután kell megadnia. Talán úgy gondolták, alaposabban kompromittálják őt a szabadulását követően kikényszerített önkritikával, mint ha elítélik.)

Március 14-én a délutáni „fenti” kihallgatásomon került sor az 56-os magyar forradalommal kapcsolatos kérdésekre. A témához tartozó háttér-információként el kell mondanom, hogy a forradalom kitörésének másnapján, amikor reggel bementünk az egyetemre, a magyar tanszék tanársegédei szobájában ott találtuk az egyik, szeptemberben kinevezett gyakornok kolleganónket, akit – saját elmondása szerint – kitétek Ocskó Teréz Otthon-beli szobájából, és minden holmijával kénytelen volt ide beköltözni. Ruhái ott lógtak a könyvtárszekrény oldalán, fehérneműje táskákban a bútorzat-hoz tartozó kanapé végében. S hozta magával a rádióját is, amely attól kezdve kora reggeltől késő estig ment, s bárki, aki oda bejött, hallgathatta a híreket a legkülönbözőbb állomásokról: a Szabad Kossuth Rádiótól Londonig, a Szabad Európáig és Amerika Hangjáig. Menet közben gyanússá vált ugyan ez a költöztetés, s – bizonyára nem alaptalanul – feltételeztük, hogy a Szekuritáté „nadselű gondolata” volt, ilyen módon egy helyre lokalizálni a megfigyelést. A dolog mindenesetre működött (bár a reám vonatkozó iratokban onnan származó információknak semmi nyoma). Én mindeneset-

re úgy kezeltem ezt a helyzetet, mint amiről a Szekuritátnak pontos tudomása van.

A másik oldala a dolognak az volt, hogy közel fél évvel a forradalom leverése után, amikor már javában működött Kádárék megtorló gépezete, magamban valahogy becstelenségnek éreztem, hogyha megtagadom azokat, akikkel és azt, amivel együtt éreztem a forradalom napjaiban. Tény az, hogy a március 14-én délután négy és fél óra alatt született 12 oldalas jegyzőkönyvben mindaz ott van, ami végül a tárgyaláson a konkrét vád (a temető-látogatás „ellenforradalmi tüntetés”-jellege) háttérbizonyítékául szolgált: hogy mi volt a véleményem a forradalom menetének különböző eseményeivel, fordulataival kapcsolatban. A kihallgatás során csak arra törekedtem, hogy konkrétumokat lehetőleg csak magamról mondjak, s a rádió körül folytatott beszélgetésekből olyanokat emeltem ki, ahol a beszélgető-társ ellenvéleményen volt a forradalom egyik-másik mozzanatának megítélésében.

Aztán sorra kerültek a kihallgatásaim során az 56 október utáni „nacionalista megnyilvánulások”. Ezek a kihallgatási jegyzőkönyvben úgy álltak össze, hogy a tényközlések tőlem származtak, az értelmezés és minősítés a kihallgató tisztótól. Előjött az a tanszéki vita, amely a magyar szakosok számára a magyar történelem mint tantárgy bevezetéséről folyt, szó volt a Szatmárnémetiben lévő Kölcsey-szobor feliratának (a *Hymnus* első sorainak) visszaállításáról, valamint az 1957. március 3-i nagyszalontai Arany János-ünnepségekről, amelyeknek előkészítésében én is részt vettem (csak feleségem betegsége miatt nem voltam Szalontán). Azt is elmondtam: amikor hírt vettük, hogy a román diákok körében – nyilvánvaló diverziós szándékkal – már a forradalom napjaiban elterjesztették azt a hírt, miszerint a magyar forradalom követeléseinek egyike Erdély visszacsatolása lett volna, kiírtam a magyar egyetemi ifjúságnak a Szabad Kossuth Rádióból hallott 15 pontját, legépeltem, Georgescu Ica segítségével románra fordítottam, és Varróval együtt felvittük Fogarasi Józsefnek, az egyetem párttitkárának azzal, hogy a konkrét dokumentum birtokában segítsen megcáfolni a tudatosan provokatív híresztelést.

Ezt követően, egészen március 25-ig nincs a bírósági dossziémban több kihallgatási jegyzőkönyv. (Nem állíthatom, hogy ez alatt nem is voltam kihallgatáson, de nyoma ezen a helyen nincs.) Viszont ez alatt a tíz nap alatt első „lenti” kihallgatómtól még öt jelentést őrzött meg a CNSAS-dossziém (pontosabban négyet tőle, az ötödiket, március 22-i keltezéssel egy következő cellatárstól, akihez első jelentése szerint 20-án az esti órákban tettek át).

Grigoraş március 16-i informatív jelentésében tulajdonképpen az anketon már elhangzottakról esik szó: Bodor Andrásról, aki megígérte Lakó Elemérnek, hogy eljön a temetőbe, aztán nem jött el, és így a diákok egyik csoportja magára maradván, nem volt, aki megfékezze őket. Új információként „lenti” kihallgatóm beszámol arról, hogy az én elmondásom szerint harmadnap a Szabad Európa Rádió már beszámolt a halottak napi házsongárdi tüntetésről, s én feltételeztem, hogy valószínűleg emiatt vannak „ezek” annyira megindulva. Meg hát azért is, mert a MUK jelszava („Márciusban Újra Kezdjük”) a dátum szerint igen aktuális, pedig – amint elmondtam – nem fog semmi történni, mert a letartóztatások miatt visszavonultak az emberek, „ezek” félelme tehát alaptalan. A jelentés szerint a cellában is elmondtam: együtt éreztem a magyar forradalommal, egyet értettem a Nagy Imre-kormányral, s ebben a szellemben beszélgettem a diákokkal is. Új információ volt, hogy szóba kerül köztünk: fel kellene venni a kapcsolatot a Babeş Egyetem diákságával, de hogy ebben az irányban történt-e valami, nem tudom. Végül itt is szó esik a szalontai Arany János-ünnepségekről s az ott történetekről, amelyekről Lakó Elemér ígért nekem beszámolót, de engem végül letartóztattak, s erre nem került sor.

A két nappal későbbi, március 18-i keltezésű jelentésben cellatársam Bodor András szerepéről, a Szabad Európa Rádió által bementett tüntetés-hírről tájékoztatja feltevéseit, megtoldva azzal a feltételezésemmel, hogy a hírt – ilyen gyorsan – valaki „ezek közül” továbbíthatta az Európa Rádiónak. Egy második, ugyancsak március 18-i keltezésű jelentésben, úgy látszik, ismét rákérd-

zett a Szabad Európa Rádió által sugárzott hírre, amellyel kapcsolatban most azt a feltételezést továbbította, hogy „ezek” most azt hiszik, közülünk került ki az, aki a hírt leadta, s keresik a rádióadó-készüléket. Kérdezett újra Bodor Andrásról meg Jancsó Elemérről – mondtam, hogy ő az októberi napokban Pécsen volt, s az ottani dolgokról semmit nem mondhat. Aztán ismét rákérdezett a szatmári Kőlcsey-szoborra és feliratára, amelynek megtartását én helyesnek véltem, s nagyobb bajnak, ha eltávolítják, mert az mindenféle kommentárokra ad alkalmat. Ezek a visszatérő kérdések nyilván azt a célt is szolgálták, hogy próbálkozzanak, hátha egy másik alkalommal olyan beállításban beszélnek a kérdéses dolgokról vagy személyekről, ahonnan aztán a nyomozat tovább tud lépni.

Ennek az utolsó „lenti” jelentésnek a végén olvasom egy kifakadásomat is: „Miért vagyok letartóztatva épp én, amikor a forradalom eseményeit mindenki kommentálta, tehát mindenki egyformán éppúgy tekinthető bűnösnek?”

Grigoraş március 18-iki dátummal fennmaradt második „lenti” jelentése a felzet szerint tulajdonképpen a március 14-éhez tartozik. Ebből az derül ki, hogy meg voltam győződve: Szigeti József is le van tartóztatva, sőt hogy valamelyik szomszéd cellában van. A jelentés szerint próbáltam is kopogtatni a 17-es és a 19-es szoba felé, de válasz sehonnan sem jött. Az októberi magyarországi eseményekről szólva ekkor meséltem el, hogy szovjet katonák is szolidarizáltak a magyar forradalmárokkal, s elmondtam egy esetet, amikor egy tankot át is adtak nekik.

Március 22-én első „lenti” kihallgatóm még ír egy jelentést, noha én akkor már egy másik cellában egy másik „rabtárs” társaságát élveztem. Ebben részleteket mond el a temetői tüntetésről (a diákok fekete szalagot viseltek a ruhájuk hajtókáján, előzőleg több évfolyamon néma felállással emlékeztek a forradalomban elesett diáktársakra). A jelentés szerint cellatársam újból rákérdezett a nagyszalontai Arany-ünnepélyre s arra, hogy Lakó Elemér állítólag „érdekes” beszámolót ígért nekem róla, de most sem tudtam mást mondani, mint hogy a megígért beszámoló letartóztatásom miatt elmaradt. Végül

– nyilván nem saját kezdeményezéséből – megkérdezte: hogy látom, mint püspökhelyettes fia az egyház helyzetét. Ha az állam békén hagyja az egyházat, hogy végezze a saját dolgát – válaszoltam a jelentés szerint –, akkor békében meglehetnek egymással. Nem most van az ideje annak, hogy a katolikus egyház útját, az „ecclesia militans” útját járjuk.

Március 14–25-e között fent nem készült kihallgatási jegyzőkönyv – legalábbis a dossziémban nincs. A 25-én délután 5-től felvett jegyzőkönyvet már új kihallgató tiszt, Harasztosi Pál hadnagy írta, akivel egy viszonylag nyugodtabb hangulatú kihallgatási szakasz kezdődött számomra. Újrakezdett főképp a magyarországi eseményekkel majd az ottani, illetve hazai problémákkal kapcsolatos részleteket, legtöbbször engedve, hogy a feltett kérdésekre szabadon adjam meg a választ, s csak a kihallgatás idejének vége felé állt neki írásban megfogalmazni azt, amit elmondtam. Vele összesen 12 kihallgatási jegyzőkönyv született.

Közben március 22-től egy új cellainformátor jelentései kezdenek sorakozni. A nevé itt van a jelentések felzetében: Ştefan L. Scobai, foglalkozása – a jegyzőkönyv szerint – asztalos, 37 éves, és 12 és fél évre van ítélve. Március 22–29. közötti keltezéssel négy jelentés származik tőle. Ezeknek azonban – érzésem szerint – a vizsgálat sem tulajdonított különösebb jelentőséget. Mint új cellatársnak nyilván elmondtam neki sok mindent abból, ami már jegyzőkönyvbe volt foglalva (s amit ő olykor pontatlanul, máskor felületesen adott vissza). Az összesen 14 oldalnyi jelentésben nem találok semmit, aminek hasznát vették volna.

A kihallgató tiszt a kérdésekkel nyilván a saját céljait – illetve a körvonalazódó vádirat koncepcióját – követte. Például: „Mi volt a fiatalkori előzménye ezeknek a nacionalista-soviniszta nézeteknek?” „Milyen elenséges tartalmú beszélgetéseket folytatott azokkal, akikkel Kolozsavárról valamely más városba utazva találkozott?” – de amikor a válaszaimat leírta, lejegyezte a kialakítandó képbe egyáltalán nem illő válaszaimat is. Így például az előbbi kérdésre válaszolva a 1940–44 közötti iskolai nevelés olyan vonatkozásairól is beszéltem, mint a román nyelv

kötetező tanítása a Horthy-rendszer alatt az erdélyi magyar iskolákban vagy a szocialista rendszerben gyakorlatilag érvényesülő hátrányos megkülönböztetés a magyarság rovására, egy a magyar nemzeti hagyományokra is épülő hazai iskolai oktatási rendszer haszna az igazi hazafias nevelés szempontjából.

A témák és a megközelítések 1956 tavaszán-nyarán széltében beszédtemák voltak közöttünk, s egy sereg hiba, torzulás szóvá tévése a párt által hirdett nemzetiségi politika gyakorlatában a magyar forradalom hatására 1956 őszén, hirtelenjében hozott néhány javító intézkedés ellenére sem vesztett időszerűségéből. Én egyet hagytam figyelmen kívül, hogy 1957 márciusában-áprilisában nem egyetemi (szakmai) vagy pártgyűlésen mondom ki mindezt, hanem a Szekuritáté pincéjében, egy politikai per vádlottjaként, tárgyalásra előkészítve.

A vizsgálati dossziémban jegyzőkönyvekkel adatolható kihallgatások összidőtartama közel 55 óra volt, a jegyzőkönyvek összterjedelme 96 kézirásos oldal. Ettől esett kétségbe – amint szabadulásum után megtudtam – védőügyvédem, Tunyogi Gyula, aki végül a május 22-én kezdődött és a június 13-i ítélelhirdetéssel végződött tárgyaláson védőbeszédében azzal próbált menteni, hogy a perrendtartásra hivatkozott, amely szerint a vádlott önmaga ellen tett vallomása csak akkor érvényes, ha azt a vád tanúkkal tudja igazolni. Ilyen tanúk és tanúvallomások pedig az én dossziémban sehol sem voltak. A tárgyaláson a temetőügyben két diákom, Koczka György és Kelemen Kálmán tanúskodott, akik csak azt bizonyították, hogy én kezdeményeztem a temetői író-sírok rendbetételét és a halottak napi kivonulást.

Tunyoginak védőtanúkat is sikerült elfogadtatnia (akkor a Szekuritáté és a hadbíró-ság még megengedte magának a „szocialista törvényesség” színjátékát). Balogh Edgár a bírósághoz intézett levélben vállalta magára a temetői sírok gondozásának ötletét, Márton

Gyula, az egyetem akkori prorektora és Szigeti József tanszékvezető tanúsították, hogy a tanszék hivatalosan tudott a kezdeményezésről. Persze hiábavaló kísérlet volt: amit mondtam, azt „vádként” elejtették, viszont benne maradt az ítélet indoklásában minden, mint a vádlottat jellemző és ellenséges gondolkodását tanúsító háttérinformáció.

Néhány nappal a mi tárgyalásunk előtt mellőlem vitték tárgyalásra Ioan Ganeát, s ugyanoda hozták vissza a tárgyalás után. Az ott történeteket így foglalta össze: „Te Dávid, próbálj elképzelni minden rosszat, amit magadról mondhatsz, s akkor a vádbeszédet hallgatva, nem fog csalódás érni a tárgyaláson. De tudd meg, hogy már az anyatej is ellenséges méreggel volt átítatva, amit csecsemőkorodban szoptál.”

Így aztán nem ért csalódás, sőt inkább öröm. Amikor befelé vittek, a kerítésen kívül láthattam szüleimet, kislányomat, a tárgyalóteremben – azt is utólag tudtam meg, hogy két szekus által közrefogva – ott ült a feleségem, ott voltak a barátaim, a munkatársaim. Feleségemmel a tárgyalás után beszélhettem is, láttam-hallottam, hogy egészséges, hogy jövődő fiamnak semmi baja. Mít számított ezek mellett az, amit az ügyész összehordott?

A hét évet sem vettem komolyan, meg is mondtam a kihallgatásvezető századosnak, Gruia Maneának, amikor az ítélet kihirdetése után felvitetett a szobájába, s felajánlotta, hogy „ha okos leszek”, ő elintézi, hogy időnként láthatom a feleségemet, a családomat, és nem is kell leülnöm azt a bizonyos hét évet. Úgy ugrott fel a székéből, mintha darázs csípte volna meg: „Mi az, várod az amerikaiakat?” „Nem, mondtam, maguk fognak engem hazaengedni.”

És nem voltam „okos”. Le is ültem a hét évet. Igaz, két nappal március 12-e előtt szabadultam, mert a „szocialista törvényességhez” az is hozzátartozik, hogy az éveket 365 napban számolják, s az én hét évembe két szökőév esett bele.